
Međunarodni politički odnosi

Izvorni znanstveni rad

UDK 327 (497.1) + 327(4) + 339.92 : 061.1 EEZ

Evropski izazovi i jugoslavenske opcije

Radovan Vukadinović

*Fakultet političkih nauka u Zagrebu**Sažetak*

Jugoslavenska vanjska politika, čije je glavno obilježje nesvrstanost, godinama je bila usmjerena prema geografski udaljenim i sasvim drukčijim partnerima, a u sadašnjem kriznom trenutku okrenula se Evropi kao mogućnosti izlaska iz sadašnjih teškoća. Stoga se Evropskoj ekonomskoj zajednici, kao sinonimu moderne i uspješne zajednice, poklanja posebna pažnja. Sve do početka osamdesetih godina dotadašnji razvoj odnosa Jugoslavije i EEZ zadovoljavao je obje strane. Produbljiivanje unutrašnje krize i nedostatak perspektive u Jugoslaviji u potpunosti su otvorili pitanje odnosa s EEZ, u razmatranju kojega su se iskristalizirala tri različita pristupa Zajednici. U okvirima dinamičnih jugoslavenskih promjena, kako na unutrašnjopolitičkom tako isto i na međunarodnom planu, nastali su i različiti pogledi na organizaciju Alpe-Jadran, koja kao poseban oblik regionalne suradnje može predstavljati put za brže i bezbolnije uključivanje Jugoslavije u evropske tokove. Ne zanemarujući veliki cilj kojem se teži — ulazak u Evropu, regionalno povezivanje trebalo bi shvatiti kao put koji je jednostavniji, koristan i prihvatljiv za sve sudionike.

U posljednje vrijeme Evropa je u domaćem političkom govoru svakako jedan od najčešće upotrebljivanih termina koji ima političko, ekonomsko, kulturno, civilizacijsko i socijalno značenje. Gotovo da nema nijedne stranke ili pokreta koji ne spominje Evropu ili evropsko, videći u približavanju Jugoslavije, ili samo nekih njezinih dijelova, Evropi mogućnost izlaska iz svih sadašnjih kriza i teškoća.

Evropa je postala sinonim modernog i uspješnog razvoja. U tom velikom nastojanju da joj se približimo kao da se zaboravlja na postupnost i racionalnost, a pogotovo na bilateralnost eventualnog uključivanja. Želji da se što prije uđe u Evropu, pri čemu se najčešće misli na Evropsku ekonomsku zajednicu, podređena su sva ostala razmišljanja. U dokumentima političkih stra-

naka ta se želja posebno ne elaborira, već se uglavnom stavlja u kontekst općeg velikog traženja: »Evropa sada«.

Zemlja koja je godinama vodila drukčiju, gotovo globalnu vanjsku politiku, usmjerenu prema geografski vrlo dalekim i civilizacijski sasvim drukčijim partnerima, u sadašnjem trenutku svog vlastitog kriznog razvoja okreće se Evropi tražeći izlaz koji bi mogao biti samo evropski i u Evropi.

1. Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica

Iako se djelovanju Evropske ekonomske zajednice nije poklanjala posebna pažnja, jer je uglavnom prevladavalo uvjerenje da je riječ o ekonomskoj organizaciji koja je ipak sastavni dio blokovske strukture NATO saveza, Jugoslavija je ipak bila prva socijalistička zemlja koja je s EZ uspjela stupiti u kontakt. Uspostavljeni su diplomatski odnosi, a 1968. godine potpisan je sporazum o suradnji. U njemu se Jugoslavija kvalificira kao evropska, mediteranska, nesvrstana, socijalistička zemlja u razvoju što se odrazilo i u daljnjoj suradnji.

U godinama jugoslavenskog prosperitetnog unutrašnjeg razvoja i velikih ambicija na međunarodnom planu ta suradnja je tekla prilično nezapaženo. Glavne jugoslavenske političke akcije bile su vezane uz nastojanja da se nesvrstanost postavi kao univerzalna politika i da se glavni ciljevi jugoslavenske politike ostvaruju zajedno s ostalim nesvrstanim zemljama. To je istodobno udaljavalo i pitanje tješnjih odnosa s EEZ, te je postojeće stanje zadovoljavalo obje strane. Zajednica nije pravila nikakve veće korake u pravcu Jugoslavije, a jugoslavenska politika, zaokupljena globalnim pitanjima, bila je zadovoljna postojećim statusom odnosa sa EEZ.

Međutim, početkom osamdesetih godina u sklopu novih izazova, na koje je naišla najprije naša unutrašnja politika, i vanjska politika Jugoslavije susrela se s novim pitanjima, od kojih su neka bila izravno vezana uz odnos sa Zajednicom.¹

S vremenom su rasli zahtjevi za tješnjim povezivanjem Jugoslavije i Zajednice, posebno u nekim sredinama, te se tako otvorio još jedan front unutrašnjih podjela i neslaganja. Dok su, na primjer, brojni slovenski i poneki hrvatski autori, posebice ekonomisti, zastupali tezu da treba odmah ući u Evropsku zajednicu, na drugoj strani, isticalo se da je osnova jugoslavenske politike nesvrstanost, te da samo dosljednim razvijanjem te politike može biti govora o prosperitetu zemlje.

Ako se pak radi o odnosu s Evropskom ekonomskom zajednicom, tada navodno treba voditi računa o balansiranoj pristupa Istoku i Zapadu i činjenici da bi jača pozicija u pokretu nesvrstanosti mogla pozitivno utjecati na jugoslavensko vezivanje uz EEZ.

Produbljivanje krize i nova neslaganja otvorila su do kraja probleme odnosa sa EEZ, postavljajući ih ne samo kao ekonomsku već i kao izrazitu političku alternativu. Duboka unutrašnja kriza i nedostatak perspektive u Jugoslaviji čine danas od Evropske zajednice još vredniju viziju, makar udaljenu,

¹ R. Vukadinović, »Jugoslavenska vanjska politika u vremenu koje dolazi«, *Naše teme*, 1988. br. 5.

za koju se vjeruje da bi mogla preko noći, brzo i lako, pomoći u rješavanju svih problema, uključujući i domaće.

U sklopu razmatranja tog novog odnosa iskristalizirala su se tri pristupa Zajednici, od kojih svaki ima svoje protagoniste. Kako se radi o ekonomskom i političkom pitanju, moguće je, naravno, upotrijebiti i različitu argumentaciju koja u svakom slučaju daje onda i stanoviti ideološki predznak takvom opredjeljenju.

— Izrazito negativan pristup prema mogućnosti punopravnog jugoslaven-skog ulaska u Evropsku ekonomsku zajednicu imao je npr. Branko Mikulić, koji je tvrdio da, dok se ne promijene odnosi u Evropi i ne budu raspušteni blokovi, nema mogućnosti da Jugoslavija postane članica EEZ.

Iako Branko Mikulić više nije premijer, ne treba misliti da je taj izrazito decidan i krut stav sasvim napušten. U promatranju evropskih odnosa strom političkom i ideološkom optikom, naravno da će blokovska podjela biti u središtu pozornosti i da će se spominjati ono što se više niti u Sovjetskom Savezu ne ističe kao primarno — blokovska vezanost EZ i NATO-a. Iz toga je moguće izvesti negativno određenje koje pokazuje da Jugoslavija nema nikakvih mogućnosti da kao nesvrstana i socijalistička zemlja bude članica EEZ.²

S obzirom na unutrašnje odnose te brojne rasprave koje se vode i oko mnogo manjih i beznačajnih pitanja, razumljivo je da takav stav otklanja sve one tendencije koje idu u pravcu punopravnog učlanjenja u Evropsku ekonomsku zajednicu. Budući da je takvo stajalište prisutno u birokratskom središtu vanjskopolitičkog odlučivanja, jasno je da će njegovo savladavanje ili modeliranje zahtijevati dosta napora i vremena.

— Drugi pristup pokrenuli su slovenski i hrvatski ekonomisti, koji tvrde da treba odmah zatražiti prijem u EEZ. Marijan Korošić je u tome bio najradikalniji i isticao je da to treba učiniti »još noćas«, dok su slovenski socijaldemokrati taj zahtjev stavili u svoj politički program. Kasnije su to prihvatile sve političke stranke u Sloveniji i Hrvatskoj.

Iako se i ovdje polazi od različitih pozicija, pa i krajnjeg cilja, ipak je bitno da je zahtjev za hitnim ulaskom u EEZ osnovna odrednica. On za razne strane znači razne stvari i treba im omogućiti drukčije ponašanje. Očito je da bi za neke slovenske krugove ulazak u Evropsku ekonomsku zajednicu, po mogućnosti samo Slovenija, omogućio lakše realiziranje konfederativnih zahtjeva, a nakon toga možda i punu separaciju. Neki drugi pak vide u tome potezu veliku mogućnost za privredno ali i političko hvatanje koraka s Evropskom ekonomskom zajednicom kao izrazom najbržeg i najmodernijeg evropskog pravca razvoja.

Za Marijana Korošića zahtjev za ulazak u EEZ imao je višestruko značenje. On bi trebao zemlju mobilizirati da se u tom dugom vremenskom programu priprema sve više približava standardima Evropske ekonomske za-

² Jedan od autora koji se zalaže za zadržavanje sadašnjih vanjskopolitičkih pozicija Jugoslavije piše: »Ulazak u Evropsku zajednicu zahtevao bi od Jugoslavije da izvrši radikalne promene u svojoj spoljnopolitičkoj i unutrašnje političkoj orijentaciji, kao i u celini svog društvenog bića.«

A. Sekulović, »Jugoslavija i Evropska zajednica«, *Socijalizam*, 1989, br. 9—10 str. 64.

jednice. U međuvremenu EZ bi imala više sluha za jugoslavenske zahtjeve za investicijama i, na kraju, u doba ulaska u EZ, tj. u punopravno članstvo, negdje početkom 21. stoljeća ili malo prije, Jugoslavija bi drukčije izgledala jer bi je taj veliki cilj pokrenuo i motivirao na modernije i bolje djelovanje.

— Treća skupina mišljenja o vezi Jugoslavije i EEZ koncentrirala se oko razmišljanja o tzv. funkcionalnoj suradnji. Tu se polazi od zapreka koje u Jugoslaviji postoje na ekonomskom planu i koje sada onemogućavaju otvaranje jugoslavenskog tržišta, tu je i pitanje djelotvornosti proizvodnje, valutnih odnosa, carina i sl., što sve zajedno, ekonomski promatrano, otežava pomisao na punopravno članstvo.³

S političke točke gledišta, funkcionalno povezivanje, po mišljenju zagovornika takvog oblika suradnje, otvorilo bi šanse za djelovanje na područjima gdje je Jugoslavija najzainteresiranija, a pritom ne bi trebalo zahtijevati radikalnija rješenja u zemlji. I na kraju, takva suradnja ne bi bila inkompatibilna s jugoslavenskom nesvrstanom pozicijom.

Očito da postojeći jugoslavenski status promatrača, ili pak pridruženog člana, u SEV-u, gdje se također ostvaruje suradnja na osnovi jugoslavenskog izraženog interesa za pojedina pitanja, navodi zagovornike takve suradnje da traže slično rješenje i u odnosima s EEZ.

To rješenje trebalo bi biti najelastičnije, omogućilo bi razvoj suradnje sa Zajednicom tamo gdje to Jugoslaviji najviše odgovara, ne bi postavilo veće zadaće vezane uz ekonomsko rješavanje problema kod kuće, barem ne tako brzo, i ne bi utjecalo na pitanja političkog karaktera odnosa.

Ako analiziramo ova tri različita pristupa odnosa Jugoslavije i EEZ, već na prvi pogled vidimo da razlike među njima nisu male.

Prvi pristup, koji zagovara manje-više postojeće odnose, bez traženja inovacija, zapostavlja ukupna svjetska i evropska kretanja, te kretanja u Evropskoj ekonomskoj zajednici. On podržava sliku međunarodnih odnosa koja je izgrađena nakon II. svjetskog rata, mjesto Jugoslavije u takvim međunarodnim odnosima i politiku koja bi se trebala kretati poznatom i nepromijenjenom linijom.

Suvremeni tokovi međunarodnih odnosa, međutim, mnogo su brži i dinamičniji. Svijet je na pragu ne samo novog tehnološkog razvoja već i traženja drukčijih poticaja. To jasno pokazuju evropska kretanja, a veliki interes koji za Evropsku zajednicu postoji na Istoku, ali i među blokovski nevezanim zemljama Evrope, najbolja je potvrda tog novog stanja.

Osim toga, velika deideologizacija međunarodnih odnosa koja je u toku u Sovjetskom Savezu i nekim drugim istočnoevropskim zemljama, napustila je shematske podjele: kapitalizam — socijalizam ili Varšavski ugovor — NATO. Upravo sovjetska politika traži danas pragmatičan spoj sa svim onim procesima koji mogu dati rezultate i koji mogu pomoći da veliki plan perestrojke uspije. Nitko danas u Moskvi, od ljudi iz Gorbačovljeve ekipe, ne pomišlja na neko uvjetovanje odnosa s Evropskom ekonomskom zajednicom, slabljenjem njezinih neformalnih veza s NATO. To se prihvaća kao određena realnost, ali je još veća realnost da je jedinstveno evropsko tržište na pomolu

³ O problemima unutrašnjih odnosa i potrebnim preduvjetima tješnjeg povezivanja vidi: O. Kovač, »Jugoslavija i evropska integracija«, *Međunarodna politika*, 1988, br. 918—919.

i da se treba što bolje pripremiti za pariranje ili uključivanje u te nove procese.

Mađarska, Poljska, DDR i Čehoslovačka to jasno pokazuju tražeći kopču sa Zajednicom na sve moguće načine. Upravo nedavno te zemlje su stavile do znanja da su zainteresirane za ulazak u Evropski savjet, što bi po njihovu mišljenju moralo pomoći u ukupnom približavanju Evropskoj ekonomskoj zajednici.

Stav koji zagovara punopravno uključivanje Jugoslavije, uz naznačene različite konotacije i posljedice takva uključivanja, ipak ne vodi dovoljno računa o realnosti postojećeg trenutka. U ekonomskom pogledu Jugoslavija Evropskoj zajednici nije (još) toliko interesantna da bi ona prešla preko nekih elemenata razvoja na ekonomskom, pa i na političkom, planu i prihvatila molbu za ulazak u članstvo. Osim toga, postavljajući problem u sferi domaćih odnosa, teško je očekivati da bi u sadašnjim političkim okolnostima bilo moguće postići konsenzus na razini Jugoslavije o tom značajnom pitanju.

Pozivajući se na brzinu evropskih kretanja, kao i na to da izvan svih evropskih integracija (EEZ, SEV, EFTA) jedino Albanija, Turska i uz njih Jugoslavija mogu ostati izvan punopravnog članstva, pobornici ulaska »preko noći« žele dramatizirati ovo pitanje i podstaknuti njegovo hitno rješavanje. Najveća je vrijednost zagovaranja takvog ulaska u tome što bi on trebao podstaknuti državno-političku mašineriju na aktivnost.

Očito je, međutim, da bi sam proces uključivanja mogao trajati prilično dugo i da bi, bez obzira na stanovitu pomoć iz EEZ, trebalo uložiti mnogo snaga i napora na unutrašnjem planu da se dođe do punopravnog članstva.

Politički aspekt eventualnog učlanjenja ostaje nedefiniran. Pitanje može li nesvrstana zemlja biti članica Evropske ekonomske zajednice, posebno u višoj fazi svog razvoja, kada će i svi oblici njezina vanjskopoličkog djelovanja biti znatno dinamičniji, ovdje se ne razmatra i o njemu se dapače ne vodi računa.

Stajalište o funkcionalnoj suradnji stanovita je vrsta kompromisa iznad punopravnog članstva i neulaska. Njegovi zagovornici svjesni su teškoća na ekonomskom i političkom planu, a vjerojatno računaju i s domaćim teškoćama u profiliranju zajedničkih stavova. Oni bi htjeli osigurati mogućnosti djelovanja Jugoslavije u EEZ, iskoristiti postojeće mogućnosti suradnje, ne vezujući zemlju izravno uz organizaciju ni ekonomski ni politički.

Pod uvjetom da ta varijanta odnosa bude prihvatljiva Evropskoj ekonomskoj zajednici, njom bi se ipak omogućilo sudjelovanje Jugoslavije u stanovitim zapadnoevropskim procesima, obaveze na jugoslavenskoj strani bile bi znatno manje, a kod kuće se ne bi stvarale nikakve veće dileme o karakteru povezivanja.

Pogled iz Bruxellesa na to pitanje je, međutim, nešto drukčiji. U svim razgovorima koji se tiču jugoslavenskih veza s Evropskom zajednicom ističe se da postojeći Sporazum o suradnji Jugoslavija nedovoljno koristi i da u tim okvirima postoje sasvim dovoljne mogućnosti za zajedničko uspješno razvijanje odnosa. O učlanjivanju se nerado razmišlja i Zajednica ne želi proširivati listu čekanja, na kojoj su Norveška, Turska, Austrija i, eventualno Cipar i Malta.

Ističe se da će do stvaranja jedinstvenog evropskog tržišta Zajednica morati uložiti mnogo sredstava u novoprimitljene članice i da o uključivanju no-

vih zemalja izvan spomenutog kruga nema ni govora prije 1993. godine, a za Tursku se spominje početak 21. stoljeća. To bi trebao biti i posredan odgovor na pitanja kakve su vremenske šanse Jugoslavije.

Drugi sklop pitanja odnosi se na kriterije Zajednice. Danas slobodno tržište u Jugoslaviji ulazi u novu fazu razvoja, a najavljeni Markovićev »novi socijalizam« vjerojatno će srušiti brojne zapreke koje su mogle kočiti nesmetani razvoj poduzetništva i privatnog vlasništva.

Međutim, stupanj otvorenosti našeg tržišta još uvijek nije na razini Turske, a niti se jugoslavenske privredne pretpostavke mogu usporediti s Turskom.

Drugi značajan kriterij: postojanje višestranačke demokracije zapadnog tipa, također se tek razvija. Početna pilot ideja o Socijalističkom savezu kao skupu i reprezentantu svih drugih političkih stranaka nije mogla zadovoljiti kriterije EEZ, pogotovo danas kada su Mađarska, Poljska a zatim i DDR, ČSSR, Bugarska i Rumunjska pokazale da je i u socijalizmu moguće imati višestranački sustav.⁴

Na kraju među promatračima koji više vode računa o budućem političkom razvoju i djelovanju Evropske ekonomske zajednice postavlja se i pitanje političke suradnje. Naime, status nesvrstane Jugoslavije, koja je od beogradskog sastanka nesvrstanih postala predsjedavajući pokreta, ne bi bilo lako uklopiti u tokove političke suradnje EEZ. Razvijena evropska politička kooperacija stvaranjem jedinstvenog evropskog tržišta bit će svakako još intenzivnija i od članica će se sigurno tražiti veća solidarnost u njihovim vanjsko-političkim akcijama.

Da li bi to bilo spojivo sa statusom nesvrstanošću?

Nema dvojbe da u nizu slučajeva stavovi nesvrstanih zemalja i članica Evropske ekonomske zajednice kolidiraju, bilo da se radi npr. o idejama stvaranja novog međunarodnog ekonomskog poretka, međunarodnog informacijskog sistema, pa u nekim slučajevima i o ocjeni kriznih političkih situacija.

Da li bi Jugoslavija mogla, na jednoj strani, prihvatiti aktivnosti unutar evropske političke kooperacije, a na drugoj strani zagovarati stavove nesvrstanih? Uostalom, to pitanje nije samo vezano uz Jugoslaviju, već bi se ono postavilo i eventualnim učlanjenjem Cipra i Malte, pod uvjetom da te zemlje žele ostati nesvrstane i biti članice Evropske ekonomske zajednice.⁵

Pogrešno je razmišljanje da bi dezideologizacijom međunarodnih odnosa i smanjenjem značenja vojnih podjela Evropska ekonomska zajednica po-

⁴ U doba dok reforme u Jugoslaviji još nisu bile krenule brže, isticalo se da od tri postojeća kriterija: evropska zemlja, postojanje slobodnog tržišta i pluralistički politički sustav. Jugoslavija ispunjava samo onaj prvi tj. ona jest nesumnjivo evropska zemlja. Vidi npr. prikaz predavanja direktora EEZ za Mediteran u Komisiji EEZ Eberharda Rheina u: *Vjesniku* od 18. 5. 1989.

⁵ Neki pisci za Maltu, s obzirom na njezinu dosadašnju razvijenu nesvrstanu ulogu na Mediteranu deciderano tvrde da njezino učlanjenje ne dolazi u obzir zbog teškoća koje bi ona mogla imati s usklađenjem svoje nesvrstane politike i obveza koje bi proistekle iz članstva u EEZ.

R. H. Ginsburg, *Foreign Policy Actions of the European Economic Community*, London 1989, str. 154.

primila isključivo ekonomske funkcije, te da bi na taj način neke od njezinih članica mogle biti ekonomski vezane uz EEZ, a politički imati neki drugi status.

Samo u slučaju da Evropska ekonomska zajednica razvije u pravom smislu te riječi široku evropsku strategiju i da inicira procese koji će stvarno voditi kontinentalnoj evropskoj integraciji mogu se razviti odnosi koji bi imali akcent na suradnji evropskih zemalja i u kojima će biti sve manje važno kakav je politički karakter određene članice, odnosno njezin vanjskopolitički status. Štoviše, moglo bi se lako pretpostaviti da bi stvaranjem takve, jedinstvene evropske integracije ubrzo i otpala potreba postojanja suprotnih vojno-političkih koalicija.

Interes Evropske ekonomske zajednice za Jugoslaviju postoji i to će sigurno utjecati na pronalaženje modaliteta optimalnih veza, bilo da to bude proširena suradnja ili pak jednog dana punopravno uključivanje. Taj svoj interes Evropska ekonomska zajednica pokazuje još od 1968. godine, kada je, nakon čehoslovačke invazije, u fazi strahovanja od daljnjih sovjetskih ataka, sklopila sporazum s Jugoslavijom i, nakon toga, kada je u nizu prilika pružila ekonomsko-financijsku pomoć. Naravno, danas Jugoslavija više nije nosilac najliberalnijih i najdinamičnijih tokova među evropskim socijalističkim zemljama, kao što je to nekad bila, niti pak postoji opasnost za Jugoslaviju, fiktivna ili stvarna, od sovjetskog napada.

Tokovi izmijenjenih evropskih odnosa, nova sovjetska politika, zaokupljenost sovjetskog rukovodstva vlastitim problemima, eliminirali su tu, navodno stalno prisutnu, želju sovjetskog rukovodstva, ili točnije rukovodstava, za intervenciju u Jugoslaviji.

Danas je druga opasnost na pomolu: opasnost od kriznih jugoslavenskih unutrašnjih zbivanja. Sa zabrinutošću Evropska ekonomska zajednica prati vijesti o razvoju jugoslavenske unutrašnje situacije koja, ako bi se pogoršala, može izravno utjecati i na neke zemlje članice EZ. Pokušaj uvođenja viza za SR Njemačku uz one postojeće za Francusku izraz je nastojanja da se eventualni val nemira udalji s evropskih vrata.

No, pitanje je da li je to moguće. Ta opasnost od unutrašnje nestabilnosti koliko god otežava razmišljanje o nekim višim oblicima suradnje, ipak nalaže planerima u Bruxellesu da se zamisle o odnosima s Jugoslavijom. Jer, ponavljamo, Evropska zajednica ne može više biti oaza mira i progresa izdvojena iz evropskih tokova. Uostalom, evropski federalisti uvijek su tražili jedinstvenu Evropu, a sada imaju veliku priliku da pokažu što su pod time mislili.

Radikalne promjene u dijelu istočnoevropskih zemalja, pa i u Sovjetskom Savezu, stavljaju na dnevni red i pitanje: Sto s tim zemljama, kakav će biti njihov status i mogu li npr. Mađarska, Poljska, Čehoslovačka, sudjelovati u nekim oblicima suradnje u EEZ a da istodobno budu članice SEV-a i Varšavskog ugovora?

Ili, je li moguće da neke od tih zemalja budu čak punopravne članice EEZ i SEV-a? Naravno, najviše i krajnje rješenje bi bilo da u budućoj opće-evropskoj suradnji nastanu novi procesi koji bi od Zajednice učinili okosnicu okupljanja za sve zemlje. U toj, svakako daljoj perspektivi bila bi i najveća

i najlakša šansa Jugoslavije da se nađe u skupini zajedno sa svim evropskim zemljama.

Dok se to ne dogodi i dok Evropska ekonomska zajednica ne riješi strategiju svog budućeg razvoja, za Jugoslaviju je najoptimalnija suradnja u skupini neutralnih i nesvrstanih evropskih zemalja. Dobro je da se uz zemlje članice ekonomskih integracija u Evropi nalaze i zemlje koje su izvan njih. Skupina neutralnih evropskih zemalja okupljena u EFTI, unatoč svim opasnostima kojima je taj mehanizam slobodne trgovine izložen u budućnosti, ipak razvija svoju suradnju. Te zemlje su s Evropskom ekonomskom zajednicom također uspjele sklopiti sporazum o preferencijama. Karakter tih zemalja, kao i njihove tradicionalne veze s EEZ, bez obzira na sve nove etape suradnje u Zajednici, osiguravaju da će EFTA, pod uvjetom da opstane, uživati specijalne pogodnosti. I dosada je Evropska zajednica pokazala da joj je posebno stalo do suradnje sa članicama EFTA i da one uživaju čitav niz pogodnosti.

Ulaskom u EFTA, gdje su zapreke za ulazak mnogo manje nego za punopravno članstvo u Evropskoj zajednici, Jugoslavija bi stvorila solidnu osnovu za razvijanje novih ekonomskih odnosa, ali i za održavanje svojih političkih pozicija. Istodobno, bila bi sigurna da nije na evropskoj periferiji, zajedno s Turskom i Albanijom, već da je dio veće cjeline s kojom dijeli zajedničku sudbinu. Time bi i šanse za priključivanje Evropskoj ekonomskoj zajednici bile znatno veće, pa čak bi se i lakše dočekalo da se otvore (ako se ikada budu otvorila) vrata punoj evropskoj integraciji.

Stvaranjem jedinstvenog tržišta Evropska ekonomska zajednica ući će u novu fazu razvoja. Ona će ojačati ekonomsku i političku moć, a možda će krenuti i proces stvaranja zajedničke obrane, i to kao izoliran, zatvoren proces, postavljen isključivo u granicama Evropske zajednice.

2. Jugoslavija i evropska regionalna suradnja Alpe-Jadran

Radna zajednica Alpe-Jadran kao svojevrsan međunarodni instrument regionalne suradnje zbog mnogih svojih odlika izaziva danas pažnju na raznim stranama Evrope. Dosad stečena iskustva, dinamika povezivanja zainteresiranih cjelina i aktivnosti na tako značajnom području Evrope jasno potvrđuju da je u uvjetima poštivanja ravnopravnosti, međusobne koristi i nemiješanja u unutrašnja pitanja, moguće ostvariti visok stupanj zajedničkih pogleda koji vode realizaciji svestrane multilateralne suradnje.

Prije deset godina na inicijativu jednog dijela sadašnjih članica radne grupe Alpe-Jadran, koji su bili potaknuti iskustvima zabilježenim u radnoj zajednici zemalja alpskog područja, kao i pozitivnim strujanjima u evropskim odnosima, osnovana je radna grupa za suradnju na istočnoalpskom području i u regiji Jadrana. Tako su zadani i prvi geografski okviri okupljanja: područje Alpa i sjeverni Jadran.

Osnovna ideja vodilja bila je da između skupine zemalja koje leže u tom području, odnosno između njihovih lokalnih jedinica, postoje brojni uvjeti za proširenje međudržavne suradnje.

Dobri međudržavni odnosi omogućili su da se upravo od malograničnih kontakata ide u višu fazu i da se potraže instrumenti kojima bi se mogla promovirati organizirana suradnja u interesu svih članica radne zajednice.

Početne ideje o suradnji u središtu pažnje imale su pitanja prometnih veza u tom dijelu Evrope, unapređivanje lučkog prometa, lakše i brže prenošenje električne energije, zaštitu čovjekove okoline, te proširenje svih oblika veza na polju kulture, znanosti, turizma i sporta.

Političku osnovu takvog djelovanja radna grupa je našla u helsinškom Završnom dokumentu Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji. To je bila i ostala zajednička prihvatljiva osnovica koja upravo u novim procesima evropske suradnje na regionalnom planu dobiva nove mogućnosti. Zalažući se za proširenje svestrane suradnje među državama potpisnicama Završnog akta, stvoren je politički prostor da se posebno aktiviraju regionalni oblici suradnje i da se u boljim međunarodnim uvjetima traži put za konkretizaciju svih onih veza koji će pomoći visoke ciljeve vezane uz stvaranje novih odnosa suradnje i sigurnosti na evropskom kontinentu. Upravo taj pozitivan evropski razvoj bio je politički impuls, ali ujedno i glavni okvir, za stvaranje afirmativnih uvjeta u okviru područja Alpe-Jadran.

Prvih sedam komisija, sastavljenih od predstavnika svih članica radne zajednice, koncentriralo je svoj rad na pitanja suradnje na polju prostornog planiranja i zaštite čovjekove okoline, prometa i razvoja prometnica, kulturnoj suradnji, privredi i poljoprivredi, šumarstvu i problemima planinskih područja, higijeni i zdravstvu, te razvoju turizma. Među konkretne oblike djelovanja koji su ubrzo postali dio zajedničke akcije zainteresiranih članica, danas je moguće upisati osnivanje zajedničke promatračke stanice za kontrolu zagađenosti Jadrana, izgradnju tunela kroz Karavanke, zajednički nastup na turističkim burzama, potpisivanje ugovora o međusveučilišnoj suradnji, neke zajedničke investicije, kao i prve rezultate na polju industrijske kooperacije.

Talijanske i austrijske pokrajine, te Socijalistička Republika Slovenija i Socijalistička Republika Hrvatska bile su osnivači radne grupe, no ubrzo su se u nju uključile i neke nove članice. Svoj interes za regiju Alpe-Jadran potvrdila je svojim ulaskom u radnu zajednicu Bavarska, a to su isto učinile i četiri mađarske županije. Na taj način radna zajednica Alpe-Jadran postala je specifičan, pa čak i unikatan oblik evropskog povezivanja. U njoj djeluju zemlje različite po svom društveno-političkom i ekonomskom uređenju, pripadnice različitih vojno-političkih i ekonomskih grupacija. Kroz Alpe-Jadran promovira se i u praksi manifestira ideja evropske neutralnosti, odnosno nesvrstanosti.

Zasad je to jedini primjer razvijene evropske regionalne suradnje u kojoj sudjeluju zemlje iz redova NATO-a (Savezna Republika Njemačka i Italija), Varšavskog ugovora (Mađarska), neutralna Austrija i nesvrstana Jugoslavija. Tu specifičnost ne treba zanemariti jer ona, istodobno, utječe na razmišljanja o mogućnosti realizacije sličnih oblika evropskog regionalnog povezivanja (npr. Baltik, Središnja Evropa). No, bez obzira kada će se i da li će se realizirati takvi tokovi regionalnog evropskog povezivanja, činjenica je da, s obzirom na trenutak svog nastanka, specifičnost članova i oblike aktivnosti, Alpe-Jadran imaju sve uvjete da sačuvaju svoj originalan primat.

Današnji oblici razvijene suradnje, kao i stalno nastojanje da se proširuje broj zemalja zainteresiranih za suradnju, stvorili se od radne grupe Alpe-Jadran međunarodno tijelo koje funkcionira na specifičnim osnovama i koje je nosilac brojnih inicijativa: bilo izravno ili pak preko vlada svojih zemalja. Na taj način, sretno se uklapaju želje pojedinih regiona država članica s državnom političkom linijom, koja sve više priznaje i prihvaća realnost ove vrijedne i konstruktivne suradnje.

Na svečanom zasjedanju radne zajednice u Veneciji s razlogom su bili zastupljeni svi evropski regionalni mehanizmi: Evropska ekonomska zajednica, EFTA i Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć. Već i ta činjenica pokazuje stupanj interesa za ovakvom regionalnom evropskom suradnjom, kao i priznanje rezultata koji su na tom polju dosad postignuti.

Radna zajednica Alpe-Jadran, mora se priznati, dosad nije bila previše okrenuta javnosti i nije se osobito bavila reprezentiranjem svojih aktivnosti. Djelujući u okviru vrlo skromnih mehanizama, koji koordiniraju suradnju, nije imala ni mogućnosti za neko veće okretanje javnosti. Sve akcije tekle su uhodanim kanalima suradnje članica bez velikih najava. Napisi o djelovanju radne zajednice Alpe-Jadran, kao i postojeće informacije, nisu previše brojne i očito je da će na tom planu trebati učiniti znatno više. U razloge koji bi opravdali takvo stanje treba svakako ubrojiti i to da se svi projekti ostvaruju izravnim djelovanjem zainteresiranih članica i da Alpe-Jadran nemaju nikakvih specijalnih instrumenata kojima bi same promovirale rezultate svog rada.

Možda dijelom zbog nedostataka pravih informacija iz radne zajednice, ali i zbog znatno dubljih razloga, ponegdje ovaj oblik regionalne evropske suradnje još uvijek ne doživljava svoju pravu ocjenu vrijednosti. O ciljevima ovog specifičnog povezivanja dosad su se iznosile različite teze, pa čak i spekulacije koje polaze od različitih određenja.

Jednom se pokušava pokazati da se preko Alpe-Jadran stvara u srcu Evrope neka nova »katolička koalicija«, drugi put se tvrdi da je to pokušaj ponovnog oživljavanja »Mittel Europe«, s negativnim konotacijama, a za neke promatrače je to početak ulaska zapadnih dijelova Jugoslavije u Evropsku ekonomsku zajednicu, posrednim putem. Dodatne političke spekulacije izazvao je i pojačani interes mađarskih županija za ulazak u ovu zajednicu, kojih je broj članica od dva narastao na četiri, što je također bilo shvaćeno kao pokušaj navodne »istočne penetracije na Zapad« ili pak kao nastojanje Mađarske da se što brže i što više »uključi u Zapadnu Evropu«.

U okvirima dinamičnih jugoslavenskih promjena i novih izazova, kako na unutrašnjopolitičkom tako isto i na međunarodnom planu, nastali su i različiti pogledi na organizaciju Alpe-Jadran. Već spomenutim kritikama i zamjerkama dodaje se i to da je u sklopu unutrašnjih podjela i različitih političkih linija radna zajednica Alpe-Jadran otvoreni pokušaj da se formira neka nova cjelina na davnašnjim Churchillovim podunavskim koncepcijama, i da se na taj način razbija jedinstvo Jugoslavije. Neki idu i dalje i ovakvo pragmatično djelovanje, utemeljeno na opće prihvaćenim načelima o suradnji sadržanim u Završnom aktu Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji uvlače u kombinacije stare Jalte i nove metodologije podjela.

Svaki pokušaj osporavanja takve argumentacije mora najprije pokušati razumjeti razlog ovih, na prvi pogled iracionalnih, kritika. One su, dakako, odraz specifičnog jugoslavenskog stanja u kome se pojavljuju potpuno nova pitanja i pred vanjskom politikom, koja je dosada bila lišena bilo kakvih oblika kritičkog razmatranja. Objektivno govoreći, i izazovi koji su se pred vanjsku politiku postavljali bili su znatno manji, posebice ako se uzmu u obzir današnje razlike na unutrašnjepolitičkom planu. Upravo otuda izviru i najveće kritike na Alpe-Jadran, koji se promatra kao nastojanje zapadnog dijela Jugoslavije da osigura put za »separatističko uključivanje« u novu Evropu. Konfrontirajući utemeljeni vanjskopolitički koncept nesvrstanosti s organizacijom Alpe-Jadran pokušava se reći da mu je radna zajednica Alpe-Jadran suprotna i da ulazak u Evropu izravno ili neposredno nosi u sebi separatistički naboj, te da automatski ruši nesvrstanost.

I dok na jednoj strani jugoslavenski ministar vanjskih poslova Budimir Lončar govori o potrebi kretanja u Evropu »punim jedrima«, a premijer Ante Marković ukazuje na potrebu hvatanja tehnološkog koraka s Evropom i evropskim tokovima, neki kritičari osuđuju konkretan oblik evropske regionalne suradnje, koja naravno koristi čitavoj zemlji. Svi dosad poznati ciljevi, aktivnosti i daljnji planovi radne zajednice Alpe-Jadran nikada nisu naznačili koncepte koje njezini kritičari nazivaju »mračnim planovima«. Zalažući se za pojačanu suradnju, svaka od članica djeluje prvenstveno u okviru državne političke koncepcije, a tek potom na bazi vlastitih, izrazito pragmatičnih interesa. Svi dosadašnji oblici suradnje to jasno pokazuju. Radna zajednica ne bavi se nikakvom »visokom politikom«. Ona čak nije u stanju nešto brže rješavati složenija ekonomska pitanja suradnje, ali je zato vrlo konkretna kada se radi o realizaciji projekata koji idu u pravcu suradnje na području energetike, prometne infrastrukture, zaštite čovjekove okoline i suradnji na polju prometa.

Nije li razmišljanje o navodnom cijepanju Jugoslavije izvana zasnovano na starim, davno prevladanim, receptima koji su uvijek pokušali ukazati na neke »vanjske zavjere i vanjske neprijatelje«? Od Churchillovih razmišljanja o podunavskoj federaciji prošlo je mnogo vremena i doista samo maštovit čovjek u radnoj zajednici Alpe-Jadran može nazrijeti mogućnost takvog djelovanja.

U suvremenim tokovima intenzivnog približavanja svih evropskih zemalja, dezideologizacije, prihvaćanja tržišne privrede na Istoku, smanjivanja vojnih snaga i širokog političkog dijaloga, takvo razmišljanje je relikv prošlosti. Ono ne vodi računa o tome da se upravo putem regionalne suradnje stvara put za približavanje različitim zemljama, pa prema tome i put za brže i bezbolnije uključivanje Jugoslavije u evropske tokove. Alpe-Jadran su samo jedan mali kamenčić u tom velikom nastojanju koje je preduvjet eventualnom izlasku iz krize.

Uostalom, kritičku optiku koja bi htjela stvari promatrati na planu dileme: nesvrstanost ili Evropa, koristeći pritom Alpe-Jadran za napade na evropsku dimenziju jugoslavenske politike, može se postaviti i drukčije. Nije li već sama činjenica da u geografskim okvirima Alpe-Jadran nesvrstana Jugoslavija uspješno djeluje deset godina sama po sebi dovoljno značajna? Ne promovira li se upravo time na najbolji način teza da je nesvrstanost uni-

verzalna, pa prema tome da može imati i svoje puno mjesto u evropskom prostoru?

Paradoksalno je da se suradnji članica različitih vojno-političkih grupa-cija, NATO-a i Varšavskog ugovora, posvećuje manje nego aktivnosti dvije jugoslavenske socijalističke republike koje su, upravo pridržavajući se konkretnih načela jugoslavenske otvorene politike, uspješno prokrčile put za prisutnost na dijelu evropskog prostora.

Ni atribut »katolička koalicija« ne odgovara pravom stanju stvari. U dokumentima nedavno održanog partijskog kongresa Crne Gore ističe se i teza o ulasku u Evropu te možemo očekivati da će i ta jugoslavenska republika koja leži na Jadranu zatražiti uključivanje u Alpe-Jadran. Moguće je pretpostaviti da će to ubrzo učiniti i Bosna i Hercegovina, a ne bi trebalo isključiti interes SR Srbije za ulazak u Alpe-Jadran.

Kada bi se stvari tako razvijale, mogli bismo očekivati da će i Alpe-Jadran izgubiti svoju negativnu konotaciju, da neće biti više optuživan za pokušaj »razbijanja zemlje« i da će nestati primisli na njegovo utemeljenje na Churchillovim podunavskim razmišljanjima. No, najprije će ipak trebati riješiti unutrašnje dileme i pristupiti stvaranju jedinstvene vanjske politike koja će imati jasno utvrđena načela, ali i njihovu izvedbu. Sigurni smo da će u njoj biti sasvim dovoljno prostora za svaku vrstu regionalnog povezivanja bilo na području Alpe-Jadrana, Balkanu ili pak Mediteranu. Bez velikih teorijskih rasprava možemo konstatirati da će u novoj Evropi, koja nastaje i čiji dinamični procesi idu takvom brzinom da ih je teško slijediti, regionalna suradnja i dalje imati vrlo velik značaj.

Moguće je očekivati da će se broj sudionika proširiti i da će se vrata otvoriti novim članicama iz raznih zemalja ovog područja. Ako se to ostvari, bit će to još jedan dokaz uspješnosti i vitalnosti radne grupe i najbolji praktičan odgovor svima onima koji još neće ili ne mogu shvatiti vrijednost ovakve regionalne suradnje. Ona, dakako, nije u uskim, parcijalnim okvirima pojedine zemlje-članice, već ima karakter jačanja međudržavne suradnje spomenutih evropskih zemalja. To je, istodobno, najbolji doprinos rješavanju konkretnih pitanja, ali i doprinos miru, sigurnosti i svestranoj evropskoj suradnji.

Kao odraz takvih razmišljanja i konkretnog primjera koji daje radna zajednica Alpe-Jadran pokrenuti su razgovori o daljnjoj suradnji Austrije, Italije, Mađarske i Jugoslavije. Potaknute su inicijative koje bi trebale voditi dunavskoj suradnji, a Italija se zalaže za suradnju na jugu Evrope (Italija, Jugoslavija, Grčka, Albanija).

Sve to pokazuje da uz veliku težnju da se što prije uđe u Evropu, odnosno u Evropsku ekonomsku zajednicu, teku i regionalne akcije koje možda ovoga trenutka imaju daleko veću praktičnu vrijednost. Uostalom, ne treba zaboraviti da je jedan od bitnih ciljeva Evropske ekonomske zajednice upravo promicanje svih oblika regionalnog povezivanja. Na taj način Evropska ekonomska zajednica može prenositi svoja iskustva, ali i pružati konkretnu pomoć.

Kako je u svim spomenutim akcijama riječ o suradnji u kojoj sudjeluju i članice Evropske ekonomske zajednice, valjalo bi se svakako založiti da se ona intenzivno promiče u tim regionalnim okvirima. Ne ispuštajući iz vida

veliki cilj kome se teži: ulazak u Evropu, regionalno povezivanje trebalo bi shvatiti kao put koji je mnogo jednostavniji, koristan i prihvatljiv za sve sudionike. Uz postupno institucionalno povezivanje na osnovi uspješnosti suradnje u regionalnim okvirima može se daleko lakše otvoriti prostor za rješavanje domaćih problema, a to, s druge strane, može voditi bržem približavanju EEZ.

U Evropi koja se ubrzano mijenja i gubi svoje nekadašnje bipolarne oznake granice svih vrsta, regionalna suradnja može biti važan put novom evropskom povezivanju. Stoga je uz spomenute oblike postojećeg regionalnog djelovanja moguće zamisliti i nove koji će okupiti zemlje pojedinih regiona (npr. baltička suradnja, suradnja u Središnjoj Evropi, intenziviranje balkanske suradnje.⁶ Kako se radi o evropskim zemljama i Evropi kao širem području jasno je da sve te forme mogu računati i na pomoć i podršku Evropske ekonomske zajednice, koja će istodobno, pomažući regionalne integracije, rješavati i neka svoja pitanja. Prvo, pružanjem pomoći i zadržavanjem suradnje u regionalnim okvirima smanjivat će se pritisak na uključivanje u EEZ, a, drugo, jačanjem suradnje u koju će EEZ biti izravno ili neposredno uključena, nastajat će nove mogućnosti pripremanja terena za eventualno povezivanje tih zemalja s EEZ.

Na taj način i Alpe-Jadran, ali i svi ostali oblici regionalnog evropskog djelovanja, mogu biti izvanredno važan put za tješnje evropsko povezivanje i stvaranje jedinstvene Evrope.

3. Kako u Evropu?

Ponukana burnim razvojem odnosa u središtu Evrope, promjenama u ukupnosti međunarodnih odnosa, kao i dubinom svoje unutrašnje krize, Jugoslavija upravo u posljednje vrijeme preko svoje diplomacije i najviših vladinih predstavnika, čini snažne napore da jasno istakne spremnost za približavanje Evropskoj ekonomskoj zajednici. U tom sklopu podnesen je i memorandum o odnosima koji predviđa mogućnost dobivanja pridruženog članstva Jugoslavije u EEZ. No, sve to ipak dolazi u vrijeme kada brojni vanjskopolitički i unutrašnji problemi u Zajednici ne otvaraju brze perspektive za mijenjanje institucionalne suradnje s Jugoslavijom.

EEZ je zaokupljena traženjem načina za pružanje ozbiljnije pomoći Mađarskoj i Poljskoj, s velikom pažnjom ali i zabrinutošću prati se razvoj odnosa između dviju njemačkih država, Čehoslovačka također jasno traži priključak s EEZ, a isto najavljuju Bugarska i Rumunjska. S druge strane, otvaraju se i problemi odnosa u samoj EEZ, kako zbog nove njemačke situacije tako isto i zbog najave da bi Velika Britanija mogla odustati od nekih oblika integriranja, podržavajući i dalje evropsku ideju, ali ne želeći potpuno prihvaćanje njezine ekonomske realizacije.

⁶ Mogućnosti evropske regionalne suradnje, posebice u Središnjoj Evropi, zagarava i dio američkih analitičara koji smatraju da je upravo u regionalnom povezivanju najbolji put za izlazak iz duboke krize bivših socijalističkih zemalja.

Zb. Brzezinski, »Post-Communist Nationalism«, *Foreign Affairs*, 1989. Winter, str. 18-19.

Sa sadašnjim stupnjem tekuće političke krize, nerazvijenošću političkih i ekonomskih komponenti koje se traže kao minimalne pretpostavke mogućeg povezivanja, Jugoslavija svakako nema šanse za izravno uključivanje u EEZ. Unatoč svim unutrašnjim traženjima i isticanjima parole »Evropa sada«, Jugoslavija, rastrgana podjelama i svađama, pod teškim bremenom ekonomske krize i neriješenog stanja na Kosovu, sasvim sigurno danas još ne može računati na ulazak u punopravno članstvo, a ako ovako nastavi (pod uvjetom da je još bude), niti nakon 1992. godine.

Jer, ne treba zaboraviti da u Jugoslaviji trenutno bjesni hladni rat između njezinih pojedinih dijelova — republika. Korištenjem svih oznaka iz pravog hladnog rata: ideoloških, političkih i ekonomskih, na Balkanu je uspostavljeno stanje »ni rata ni mira« u kome protagonisti različitih političkih linija pokušavaju vući svoje nacionalne poteze. Ne treba zaboraviti da je neriješeno pitanje ostalih kriterija koje zahtijevaju EEZ kao pretpostavku za eventualno učlanjenje. Postojanje višestranačkog sistema u čitavoj zemlji, stvaranje pravne države, poštovanje ljudskih prava i sloboda, te puno prihvaćanje slobodnog tržišta i svih njegovih mehanizama, uvjeti su od kojih EEZ ne odstupa. Ako se tome doda i situacija na Kosovu, lako se može razumjeti oprez koji, uz sve dobre namjere, vlada u krugovima EEZ. Sve dobre želje i diplomatsko podržavanje ukupnih jugoslavenskih nastojanja ipak ne mogu zakriti otvorene probleme koji Jugoslaviju udaljavaju od mogućnosti tješnjeg povezivanja institucionalnog karaktera.

Stoga bi se u sadašnjoj situaciji moglo reći da se put za bilo kakvo približavanje Evropi nalazi kod kuće. Samo rješavanje vlastitih problema — ekonomskih, političkih i društvenih — Jugoslavija bi mogla, pod uvjetom da se i njezini pravci djelovanja zasnivaju na postojećim premisama, postati ozbiljniji kandidat za neko buduće formalno približavanje Evropskoj zajednici.

Tim prije što je Zajednica danas suočena s potrebom brzog pronalaženja svoje nove uloge ne samo u odnosu na 1992, već i na ukupnost istočnoevropskih kretanja.

U procesu traženja veza s EEZ samo one zemlje koje se budu brzo prilagodavale i prestrojavale (ekonomski i politički) mogu računati na povoljniji tretman. Bez obzira na činjenicu da je Jugoslavija mnoge reforme koje se danas događaju na Istoku davno započela, to joj ipak ne daje nikakvu posebno privilegiranu poziciju u tom velikom takmičenju za naklonost bogatog Zapada. Evropska zajednica će ustrajavati na svojim kriterijima vezujući zahtjeve za prijem eventualnih novih članica sa njihovim društveno-političkim razvojem u pravcu demokracije zapadnog tipa i stvaranjem slobodnog tržišta. To će biti cijena dobivanja boljeg odnosa s EEZ.

Prateći sva ta dinamična evropska kretanja i vodeći računa prije svega o vlastitom unutrašnjem razvoju, Jugoslavija mora uspješno povezati vanjsko-politički nastup s unutrašnjim demokratskim i slobodnim otvaranjem. Rješavajući svoja unutrašnja pitanja na demokratski način, dajući prostor za razvoj višestranačkog sistema, uz puno poštivanje ljudskih prava i sloboda i otvaranje slobodnog tržišta, čak i nije bitno da li će Jugoslavija dobiti status pridruženog člana danas ili nešto kasnije.

Najbitnije je da se pokaže dobra volja da se izvrše promjene u zemlji i da se stvaraju parametri političkog i ekonomskog djelovanja koji su na

tragu zapadnoevropskih rješenja. Na tom treba inzistirati uz stavljanje do znanja da niti u slučaju Jugoslavije Evropska zajednica ne može ostati po strani niti biti uvjerena da je na toj »periferiji« Evrope moguće razvoj preputiti vlastitim tokovima. Jer, današnja nova Evropa ipak se sve više postavlja kao cjelina, a potrebe prevladavanja jaza koji dijeli Istok od Zapada osnovni je imperativ ne samo uspješnog razvoja Evrope, kao velikog »zajedničkog doma«, već i one Evrope koja se dosad bogato i uspješno razvijala u okvirima »dvanaestorice«.

Čak kada bi i opća unutrašnja situacija u zemlji bila mnogo povoljnija nego što jest, ono što Jugoslavija može činiti to je najprije pažljivo praćenje svih evropskih procesa, sudjelovanje u svim oblicima regionalnog povezivanja, traženje mogućeg funkcionalnog priključka na svim evropskim stranama i stvaranje novih standarda koji će u cjelini pratiti one evropske. Na taj način, koristeći još uvijek dobru političku volju koja postoji u većem dijelu članica EEZ, može se sasvim sigurno postići mnogo više nego neodgovornim izjavama sa zahtjevima o hitnom učlanjenju koji mogu krugove u Bruxellesu ostaviti ili hladnima, ili pak mogu izazvati njihove neželjene reakcije.

Jasno je da EEZ neće moći do kraja zatvoriti vrata svim nečlanicama i da svi procesi koji danas struje Evropom moraju utjecati na novo postavljanje Evropske zajednice. U tom velikom spletu promjena leži i jugoslavenska šansa da pametno ocijeni tendencije razvoja i da koristi svaku konkretnu priliku za sklapanje odnosa koji će Jugoslaviju integralno povezati s procesima u zemljama EEZ. Taj će put biti dulji, ali on ima znatno veće izgleda na uspjeh: bilo da je riječ o Evropskoj zajednici ili pak o vlastitim neriješenim pitanjima kod kuće.

Parcijalni zahtjevi koji unutar brojnih domaćih podjela i svađa zagovaraju ulazak samo pojedinih dijelova zemlje u Evropsku zajednicu, također ne mogu biti u Bruxellesu ozbiljno shvaćeni. Politički gledano, Zajednica još uvijek računa sa cjelovitom Jugoslavijom i zainteresirana je za održavanje njezina integriteta, pa tako i za razvijanje veza sa cjelinom. Osim toga, ni ekonomski razlozi ne daju izgleda pojedinim dijelovima Jugoslavije za dobivanje posebnih olakotnih okolnosti u parcijalnom uključivanju. Na žalost, nema ni u razvijenim dijelovima zemlje nekih komparativnih prednosti koje bi mogle izmijeniti političke ocjene u EEZ i dovesti Bruxelles u poziciju da prihvati parcijalna uključivanja samo jednog ili dva jugoslavenska dijela. Uostalom, u svom dosadašnjem djelovanju EEZ parcijalno uključivanje nije prihvaćala, čak ni u onim slučajevima kada EEZ pomaže regionalne politike povezivanja na multinacionalnom planu (Alpska zajednica, Alpe-Jadran). Evropska ekonomska zajednica uvijek pledira za proširenjem sudionika i uključivanje novih aktera.

Na posljednjem summitu u Strasbourghu Jugoslaviji je, kao i drugim bivšim socijalističkim zemljama Središnje Evrope, obećana pomoć, ali pod uvjetom da to učini i Međunarodni monetarni fond. U međuvremenu je na neuspjelom 14. kongresu SKJ vođena živa debata o načinu približavanja EEZ, ojačana je aktivnost koja traži veće poštivanje ljudskih prava u zemlji, a u dijelu Jugoslavije na scenu su stupile nove političke stranke uvodeći tako višestranački politički sistem nakon 45 godina. Zatraženo je uključivanje Jugoslavije u Evropski savjet (učinili su to Mađarska, Poljska i SSSR), podnesen

je Markovićev ekspeze u Skupštini kojim se ide još dalje u realizaciju slobodnog tržišta, uvodi se konvertibilnost dinara i jasno se određuje cilj; približavanje evropskom razvoju. U posjetu EEZ to je Ante Marković jasno naglasio ističući da, bez obzira na problem institucionalnog povezivanja Jugoslavije s EEZ, politički, socijalno, ekonomski i kulturno ulazak u Evropu ostaje primarna zadaća.

Sve su to svakako vrlo značajni potezi koji, ako dožive punu realizaciju, mogu u novom svjetlu pokazati Jugoslaviju svijetu, a posebice Evropskoj ekonomskoj zajednici. Njima se sasvim jasno pokazuje namjera prevladavanja kriznog stanja i želja da se približavanjem modernom evropskom kriteriju rješavaju i značajni domaći problemi.

4. *Nove tendencije u Evropi i EEZ-u*

Ubrzana dinamika suvremenih međunarodnih kretanja, a posebno onih na evropskom tlu, nalaže da se na kraju makar naznače neke nove pojavne tendencije koje će utjecati i na djelovanje EEZ, na političko profiliranje novog evropskog rasporeda, a i jugoslavenske opcije.

1. Velike promjene u Istočnoj Evropi i prelazak skupine zemalja iz socijalističke formacije u tzv. nove demokracije odvija se u znaku snažnog traženja podrške i pomoći sa Zapada. Očito je da se krhka stabilnost istočnoevropskih zemalja ne može dulje vrijeme održati ako se ne dobiju značajna sredstva sa Zapada. DR Njemačka u specijalnom aranžmanu sa SR Njemačkom na putu je rješavanja tog pitanja, dok su ostale zemlje u fazi mukotrpnog traženja sredstava koja bi osigurala kakvu-takvu ekonomsku stabilnost.

Sjedinjene Američke Države, zbog svojih razloga, ali i zbog stanovitog strahovanja da procesi nisu dovršeni i da još uvijek postoje otvorena pitanja koja mogu zaustaviti ovo kretanje, nisu spremne pružiti veću pomoć Istočnoj Evropi: Japan se uključio sa svojim sredstvima u Poljsku i Mađarsku, ali sve to nije dovoljno.

Upravo zbog toga središnje pitanje ostaje vezano uz EEZ, koja se sve više spominje kao središte iz koga bi mogle poteći glavne inicijative ekonomskog oživljavanja. Za Istočnu Evropu to bi svakako bilo i najpovoljnije rješenje jer bi u prvi plan stavilo pitanje jedinstva Evrope i na neki način približilo bi mogućnosti stvaranja »Evropskog doma«. Za Sjedinjene Države taj pristup bi, također, bio pogodan jer bi na bazi jedinstvene akcije EEZ bilo moguće izgraditi integrativni zapadni pristup u kome bi bilo i mjesta za Ameriku, ali bez većih izravnih američkih investicija.

Ideja o Evropi koncentričnih krugova dobiva na svom značenju jer bi se, uz prvi krug — sadašnje članice EEZ, drugi krug — članice EFTA, treći krug — DR Njemačku, Poljsku, Mađarsku i ČSSR, pojavio sada i četvrti krug sa skupinom balkanskih zemalja. U prihvaćanju tih krugova i stvaranju uvjeta za izgradnju jedinstvene Evrope leži velika uloga EEZ koja se nametnula kao rezultat najnovijih kretanja i posljedica istočnoevropskog revolucionarnog kretanja. U kojoj mjeri će EEZ biti u stanju prihvatiti ta nova kretanja u Istočnoj Evropi i koliko će biti spremna da se neposredno angažira, treba tek vidjeti.

2. Ujedinjenje Njemačke, od pada berlinskog zida, sve je aktualnija tema i također otvara brojna nova pitanja. Politički dio problema, koji će biti značajni za EEZ, odnose se na pitanje da li će eventualno uskoro ujedinjena velika i industrijski snažna Njemačka biti sasvim zadovoljna u krilu EEZ. Imajući na umu početke stvaranja Zajednice i ideju da se putem EEZ na neki način kontrolira SR Njemačku i njezin razvoj s jačanjem nove njemačke države i stvaranjem njezina novog potencijala, otvorit će se i taj problem. Zemlja koja bi zajedno sa stanovništvom iz DR Njemačke, zatim doseljenicima njemačkog porijekla iz Istočne Evrope, a možda i nekih drugih susjednih dijelova koji zatraže prijem, mogla imati čak do 100 milijuna stanovnika, bit će industrijski snažnija od Velike Britanije i Francuske zajedno. I na vojnom planu to će biti velika snaga u kojoj će se naći dvije odlično uvježbane i opremljene armije.

Uvjeravanja pristaša ujedinjenja u to da je Njemačka sasvim odbacila nekadašnje aspiracije i da se više ne može govoriti ni o kakvom njemačkom ekspanzionizmu, danas su možda točna. Ali što će biti kasnije kada se njemačka snaga nametne kao evidentan akter, posebno u odnosu na raspoloživi Istok i manje jedinstveni Zapad?

Može li Evropska ekonomska zajednica istodobno biti snaga koja će usmjeravati svoje djelovanje prema jedinstvenoj Evropi, računajući pritom i na veliku njemačku ulogu, i održavati novu njemačku državu u redovima EEZ? Ili točnije rečeno: neće li veliki njemački ekonomski »drang nach Osten«, koji ima danas sve uvjete da uspije, biti podstrek Njemačkoj da polako napusti okvire EEZ i da postane sve samostaljnija?

3. Brzina jugoslavenskih promjena približila je Jugoslaviju kriterijima koji se postavljaju za članstvo u EEZ. Stvaranje višestranačkog sistema i puno opredjeljenje za tržišnu privredu, iako je došlo kasnije nego u nekih drugih istočnoevropskih zemalja, ipak je pokazalo namjere Jugoslavije da ne bježi od općeg evropskog trenda. Samim tim Jugoslavija je otvorila mogućnost za ulazak u Evropsko vijeće, a isto tako i za jačanje suradnje s EEZ. Ono što još uvijek nije riješeno odnosi se na pitanje poštivanja ljudskih sloboda, kao i nemogućnost da se političkim sredstvima pristupi rješavanju kosovskog pitanja. Taj kompleks odnosa na rubu Balkana, koji se u Bruxellesu vidi kao opasno potencijalno žarište sukoba ili pak kao neka nova evropska libanonizacija ne može Jugoslaviju približiti EEZ, bar ne u onom stupnju da bi postala članica EEZ. Samo od cjelovitog zajedničkog rješavanja ekonomskih, političkih i humanitarnih pitanja ovisi i uvjeti za stvaranje osnove na kojoj bi bilo moguće tražiti jače približavanje, a kasnije i članstvo Jugoslavije u EEZ.

4. Kao i čitav sklop suvremenih međunarodnih odnosa tako se i sva pitanja vezana uz Evropsku ekonomsku zajednicu nalaze u fokusu djelovanja različitih snaga. Velike promjene ostvarene prošle godine na Istoku Evrope u potpuno novom svjetlu postavile su pitanja novih evropskih odnosa, odnosa supersila kao i cjelokupnosti političke, vojne, ekonomske i ideološke konfrontacije na liniji Istok—Zapad.

Pitanja koja se sada nameću niču kao posljedice raspada, jednog sistema koji je trajao 45 godina i koji je, istina, učinio da to bude najdulje povijesno razdoblje evropskog mira, ali, s druge strane, tijekom tih godina došlo je do

velikog udaljavanja pojedinih evropskih dijelova koje sada nije tako lako približiti i povezati. Sve to još više otežava neizvjestan ishod kretanja u Sovjetskom Savezu, gdje se raspada veliki imperij, pri čemu se mogu osloboditi velike snage.

Očito je da Evropska ekonomska zajednica nije jedini akter koji bi mogao zaustaviti, usmjeriti i pozitivno skrenuti sva ta zbivanja. Uostalom, ta nova dinamika već sada postavlja ključno pitanje: Hoće li EEZ u novim uvjetima otvorenih evropskih granica, sve većeg istočnoevropskog traženja i novih njemačkih tendencija 1992. godine moći ostvariti svoju veliku viziju? Koliko će traženja s Istoka i velikih pritisci, usporiti izgradnju te strukture? Kako će se ponašati nova Njemačka? I, na kraju: Hoće li Evropa, osobito na Istoku, moći izvesti svoju transformaciju mirnim putem a da pritom ne padne u ponor?

Sva ta velika pitanja čekaju svoje razrješenje, a dramatičnost svakodnevnih zbivanja još više otežava davanje odgovora. Zbog toga, možda više nego ikada prije u poslijeratnoj evropskoj povijesti, može se s punim pravom postaviti veliko pitanje: Quo vadis Europa?

Kao evropska zemlja, koja dijeli sudbinski i civilizacijski sve ono što postoji u evropskom prostoru, Jugoslavija u ovom burnom vremenu brzih promjena, kada se stvaraju novi temelji odnosa Istoka i Zapada, ali kada i prijete brojne nove drame podjela, mora shvatiti da nema izlaza iz krize samo upiranjem pogleda u Evropsku ekonomsku zajednicu. EEZ će imati svojih problema od onih unutrašnjeg karaktera pa do nove međunarodne situacije. EEZ može pomoći da se lakše savladavaju neki problemi, da se bezbolnije prevlada golemo zaostajanje, ali čak kada bi Jugoslavija bila jedina istočnoevropska zemlja koja traži pomoć, teško da bi EEZ mogla riješiti sve njezine zahtjeve.

Red onih koji čekaju pred vratima u Bruxellesu znatno se povećao, i iako među njima postoje razlike, očito je da svi oni u EEZ vide mogućnost bržeg izlaska iz krize i hvatanja kakvog-takvog priključka s modernim razvojem.

Jugoslavija, uz sve svoje podjele i razmeđa, ima neke povoljnije ekonomske i političke izglede. Međutim, nacionalno pitanje blokira dio tih prednosti i osjetno zamagljuje sve ono što je nekada bilo vezano uz jugoslavenski međunarodni ugled.

Simpatije koje postoje za Jugoslaviju danas su podijeljene i na druge istočnoevropske zemlje. Nove demokracije krenule su u svoj vlastiti pohod prema EEZ i Jugoslavija mora, prvenstveno unutrašnjim političkim potezima, među njima izboriti svoje mjesto.

Velike populističke parole o potrebi ulaska u Evropu, fiksiranje tog odnosa na: »odmah ili danas« ne daju, dakako, rezultata. EEZ ima svoje kriterije, oprezna je u prijemu svakog novog člana i ne želi ulaziti ni u kakve krizne zaplete.

Zbog toga je najbrži i najdjelotvorniji put za jugoslavensko približavanje EEZ u radu i uspjesima kod kuće. Da je kojim slučajem Jugoslavija zlatnih sedamdesetih godina podnijela molbu za pridruživanje EEZ-u to bi tada bilo dočekano s radošću. Danas se o institucionalnom približavanju u EEZ ne želi ni razgovarati.

Samo pod uvjetom da se program velike političke, ekonomske i društvene reforme počne ozbiljno ostvarivati, da se stvore uvjeti za normalan život i rad svih građana u svim dijelovima zemlje, nastat će i uvjeti za nov pristup EEZ-u. U protivnom EEZ će biti još hladnija na jugoslavenske inicijative, nove istočnoevropske demokracije preteći će Jugoslaviju, a Evropa će, unatoč svim borbenim pokličima raznih domaćih boja i stranaka, biti dalje nego što je danas.

Radovan Vukadinović

EUROPEAN CHALLENGES AND YUGOSLAV OPTIONS

Summary

With non-alignment as its key component, Yugoslavia's foreign policy has for many years been geared towards geographically distant and historically very different partners. It is only recently, at the moment of crisis, that Yugoslavia has turned towards Europe as a way of overcoming its present difficulties. That is why particular attention is now being paid to the European Economic Community as a synonym for a modern and successful economic grouping.

Until the early eighties, both Yugoslavia and the European Community were satisfied with the development of their relations. However, with the deepening of the internal crisis and the absence of realistic prospects of improvement, Yugoslavia started to view the Community in a new light, with three different approaches gradually emerging in the debates. Similarly, with the dynamically changing domestic and international environment, different views emerged of the Alps-Adriatic Regional Community, which many saw as a quicker and easier way of Yugoslavia's integration in the European developments. Without forgetting the greater objective — Yugoslavia's full integration into Europe — regional cooperation and integration should be seen as a way that is simpler and equally useful and acceptable for all those involved.